

VAŽNOST SVAKODNEVNOG ISKUSTVA ZA RAST U VJERI

Tomislav Ivančić

UVODNA ANALIZA

Ovaj naslov zahtijeva obrazloženje.

Temeljni je pojam gornje teme svakodnevno iskustvo. Iako riječ „svakodnevno” izgleda toliko poznata da je sama po sebi razumljiva, ipak to nije tako. Svakodnevne riječi nose u sebi određenu masovnost i afektivnu nabiječnost. One su svakodnevne ali njihovo je pojmovno tumačenje rijetko i zato jedva dokraja protumačivo.

Svakodnevno je ono što će susreće svaki dan. U najširem smislu: sve što postoji jest svakodnevno. Svakodnevnom se inače smatra sve ono što se vrši svaki dan. Stoga se to radi mehanički. To je ponajprije sve ono što se radi da bi funkcionirao čovjekov organizam; to je: jesti, piti, spavati, kuhati, kupovati, šetati se, obaviti toaletu i tome slično. To su svakodnevni razgovori i svakodnevne brige. To je odvijanje religiozne prakse i vršenje svog posla. Svakodnevno je dakle ono što se mora svaki dan raditi i obavljati.

Svakodnevnom se također smatra i ono što je maleno, otrcano, nisko, nezapaženo. Svakodnevno je i ono što se ne da izmijeniti pa nas stalno drži u određenim okovima. Svakodnevne mogu biti stvari oko nas. Svakodnevne su i osobe koje susrećemo. Svakodnevni mogu biti

i doživljaji u nama. Svakodnevne mogu biti naše molitve ili naši grijesi. Svakodnevni mogu biti događaji oko nas.

Svagdašnje se može promatrati u objektivnom i subjektivnom smislu. Može se nešto događati oko nas svaki dan a da mi to ne zapažamo. To je svagdašnje u objektivnom smislu ili svagdašnje u sebi. Subjektivno je svagdašnje ono što mi kao takvo doživljavamo, što ulazi u našu svijest kao takvo. Nešto se može događati nesvakidašnje a da za nas postane svakidašnjim. Tu odlučuje naš svakidašnji doživljaj. Veliki je raspon između svakodnevnog u objektivnom smislu i svakodnevnom u subjektivnom smislu.

U objektivnom smislu Bog je najsvagdašnjija stvarnost. On ne može nepostojati, ne može negdje ne biti, on je svaki dan prisutan, on sve drži, on stvara vrijeme i prostor. On nije samo stvorio svijet nego ga i uzdržava. To znači da on neprestano stvara svijet. On je dakle ne samo prisutnošću nego i djelovanjem u svakom trenutku nazočan. Sve bi prestalo opstojati kada on ne bi stalno stvarao svijet. Svijet ne bi imao budućnosti kad on ne bi tu budućnost stvarao. On je također prisutan u čovjekovoj savjesti kao stalni sudac te savjesti. On je prisutan kao prvi izvor čovjeka i kao jedina mogućnost čovjekove opstojnosti. On je trajna prisutnost.

Njegovim duhom čovjek diše, živi, misli, osjeća i odlučuje. Čini se stoga da je nemoguće u toj bujici svakidašnjeg Božjeg prisustva ne susresti Boga.

Pa ipak mnoštvo ljudi doživljava odsutnost Boga. Sve što se oko njih događa, oni doživljavaju kao djelovanje prirode i njezinih zakona. Bog kao prvi uzrok prirode i zakona ostaje im neotkrit. Može to biti zbog intelektualne lijenosti ili pak zbog nesposobnosti da se mislima pođe do prvog uzroka i zakonodavca. Nekad su to poslovi koji čovjeka onemogućuju da misaonim putem potraži Boga. Zato mnoštvo ljudi subjektivno Boga ne doživljava kao svagdašnjeg.

Subjektivno doživljavanje Boga može biti intuitivno i podsvjesno (usp. V.E. Frankl, Bog podsvijesti, Zagreb 1980). No i takvo doživljavanje može biti zaglušeno drukčijim doživljajima. Stoga se Bog ni na taj način ne mora susretati kao svakodnevna stvarnost.

Subjektivni susret s Bogom može biti opći i posebni. Na opći način mogu Boga doživljavati ka Stvoritelja svega. Stvarnost oko mene postaje mi transparentna. Kao da kroz nju susrećem Boga. No Bog se može i na poseban način susresti. U teologiji razlikujemo opću i posebnu objavu. U posebnoj objavi Bog u svom Sinu dolazi kao čovjek ususret ljudima. No, Isus je uskrsnuli Krist i stoga natpovijesno prisutan. Stoga i susret s njime može biti svagdašnji i nesvagdašnji. Redovni praktični kršćanin susreće Isusa Krista na uobičajni svagdašnji više-manje površan način. Ako pak doživi neki osobit susret s Isusom Kristom, onda on postaje „moje” iskustvo s Bogom i „moj” nesvagdašnji susret s Bogom.

Taj nesvagdašnji susret s Bogom u posebnom iskustvu Boga može također postati svagdašnji i izvanredni. On može biti po intenzitetu i obliku rijedak i izvanredan, a opet se može događati svaki dan, poput raznih ukazanja, vizija svetaca.

„Svagdašnje” je dakle već u odnosu na najsvagdašnjije biće – Boga – različito svagdašnje. Razni su stupnjevi te svagdašnjosti.

Svagdašnje je i susretanje s ljudima. Budući da je čovjek društveno biće, pluralno biće, susretanje je s ljudima njegov svagdašnji „po-orientacije

sao”. Ljudi su mu svagdašnji. No, i tu su stupnjevi i načini različiti. Na razne načine, raznim intenzitetom i raznim osjećajima čovjek susreće ljude. Imamo prijatelje i neprijatelje; stoga je susretanje s jednim ili drugima različito. Različito se susreću roditelji i djeca, različito rođaci, različito poslovni ljudi, različito ljudi istog naroda u svojoj domovini i izvan nje. Već u susretanju s ljudima dakle vidimo da postoji neuhvatljiv niz svagdašnjih susretanja. Istodobno su neki od tih susreta svagdašnji, a neki rietki, a poneki izvanredni. Zato i u svagdašnjem susretanju postoje nesvagdašnji susreti. Ako, pak uzmemo da su i ti izvanredni susreti uklopljeni u svagdašnje iskustvo, jer – pod suncem ništa novo – onda ćemo sve morati proglasiti svagdašnjim. Čovjek očito skuplja u sebi česte i rijetke događaje, intenzivne i jedva zamjetljive.

Zato se možemo s pravom upitati postoji li uopće nesvakidašnji događaj. Ili ćemo nesvakidašnjim nazvati ono što nije uhodano. Ili ono što se događa rijetko – godišnje, jednom u stoljeću, tisućljeću ili mjesečno, tjedno, ali i svakodnevno. Svakodnevno nije ono što je intenzitetom jače od uhodanih doživljaja. Svakodnevno nije ni ono što se ne događa svaki dan, nego mnogo rjeđe. Svakodnevno nije ni ono što se jednim svakodnevno događa, a drugima ne događa. Makar svaki dan umire i do 300.000 ljudi, ipak je smrt nesvakidašnji događaj. Iako se svaki dan rađa više od 300.000 ljudi, i to je nesvakidašnji događaj. Nešto dakle istodobno jest i nije svakidašnje.

Isto tako niz negativnih nesvakidašnjih događaja u životu nekog čovjeka postane svakidašnji. Imati pijanca u kući nije svakidašnji događaj u obitelji gdje se otac napije jednom godišnje. On je međutim svakidašnji tamo gdje se netko u obitelji opija gotovo svaki dan.

Susreti s Bogom i s ljudima jesu općenito gledajući svakidašnji, ali oni su i izvanredni. I jedni i drugi susreti stvaraju određeno iskustvo. Čovjekova nutrina registrira i „čuva” svaki susret. Niz mlakih, jedva primjetljivih susreta ostavlja u čovjeku određeni trag i neku hipoteku koja se dobro zapazi tek kad se ti susreti naglo prekinu ili se na bilo koji način osjeti potreba za njima. Snažni susreti ostavljaju dubok trag

u duši. Oni dapače mogu odrediti tok jednog života, načiniti odlučni zaokret u duši pojedinca i povesti ga u nova iskustva. Izvanredni susreti stoga nose osobe; oni su zbunjujući ili oduševljavajući, oni potiču, ohrabruju ili pak koče i slamaju život osobe. Izvanredni susreti ostavljaju dubok trag u psihi, oni „strše” u osobi, oko sebe okupljaju dinamizam osobe i zato su nabijeni snagom. Ako je susret pozitivan, onda su snage usmjerene na stvaralaštvo. Ako je susret bio negativan, tad te snage razaraju život osobe. Ti su dinamizmi afektivne prirode i stoga većinom iracionalni. Oni se ne daju zbaciti ili ukloniti razumskom aktivnošću. Oni se također smjeste u podsvijest i odatle upravljaju čovjekovim reakcijama. Poznato je iz psihoanalize i iz dubinske psihologije da su doživljaji iz prvog djetinjstva odlučujući za reakcije i vladanje čovjeka u kasnijem životu. Često su tu uzroci psihičkih poremećaja i bolesti. Oni se većinom ne liječe tako da ih se samo otkrije i protumači, nego da ih se novim, pozitivnim doživljajima i iskustvom „razuvjeri” i usmjeri „zdravo”. Ako je u djetinjstvu „grubo” nedostajala majčina ljubav, tad će tu ljubav trebati na bilo koji način nadoknaditi. Inače osoba „visi u zraku”, nesigurna je, ne vjeruje u ljude, ne može u Boga vjerovati, opterećena je besmisлом i osamom. Dobrota i razumijevanje vjernika mogu takvu osobu dovesti do toga da se osloni na Boga i u njemu pronade povjerljivost, toplinu, vjernost i snagu za život. U većini slučajeva neće biti moguće da neka osoba, pa ni psihijatar, postane oslonac i punina u afektivnoj praznini te osobe koju je ostavio nedostatak majčine ljubavi i nježnosti u djetinjstvu. Nitko naime ne može biti uz bolesnu osobu s onom predanošću i strpljenjem kako je to majka uz dijete. No, to može Bog. A da bi „ranjeni” čovjek to osjetio, neodgodivo je nužno dovesti ga do iskustva susretanja s Bogom. Takvo iskustvo najdublje liječi jer ono vraća čovjeku praiskonski osjećaj povjerenja. U konačnici naime svaki čovjek doživljava, svjesno ili podsvjesno, Boga kao izvornog oca i majku. Dok su otac i majka još u anonimnosti roditeljstva, jer nisu očekivali niti željeli baš tu osobu, nego im je određena osoba darovana voljom nekog drugoga, dotle je Bog onaj koji je htio

svakog čovjeka i izveo ga u određeni konkretni život. U konačnici je on dakle prvi i zadnji oslonac i zato i sigurni „praliječnik” za svaku osobu.

Na taj način i negativno iskustvo života prelazi u pozitivno iskustvo vjere. Do tog iskustva vjere čovjeka nagoni nužnost iskustva kao uvjeta za nutarnje liječenje. Vjernik bez iskustva susreta s Bogom ne može biti zahvaćen nutarnjim iscjeljenjem. Rane psihe su u većini slučajeva afektivne naravi. Stoga se samo razumskim vjerskim tumačenjem Božje providnosti one ne dotiču. Iskustvo vjere je sveobuhvatno, a to znači zahvaća razum, volju, afekte, emocije, duh, dušu i tijelo i stoga dopire do svih rana i do čitavog čovjeka. Tražeći svoje iscjeljenje rana dobivenih u djetinjstvu zbog pomanjkanja ljubavi, čovjek se odlučuje za susret s Bogom. Sjetimo se bezbrojnih majki koje u dugim molitvama, postovima, žrtvama, hodočašćima traže pomoć za bolesnu djecu. Podsjetimo se na mnoštvo bolesnih koji uporno mole za ozdravljenje. Iskustva s liturgijskih skupova pokazuju koliko je tu bolesnih osoba najrevnijih vjernika.

Dakle, iskustvo je vjere uvjet za ozdravljenje. Istodobno jedno iskustvo vjere nosi u nova iskustva vjere.

No, ne samo negativna, nego i pozitivna iskustva vode u dublju vjeru. Osobe koje su iskusile roditelje kao izvanredno dobre, brižne i prepuštene u Božje ruke, nemaju problema da se prepuste drugovanju s Bogom. Jednako tako osobe koje imaju bezbroj doživljaja kako se život pozitivno otvara pred njima i kako ih neka nevidljiva ruka vodi te kako su im ljudi skloni, lako zavole Boga i zažele iskustveno prijateljevati s njime.

Tu je posebno važno izvanredno iskustvo obraćenja i molitve. Učini li i iskusi čovjek jednom u životu temeljit zaokret prema Bogu, fundamentalnu opciju za Boga, opredjeljenje za Boga, tada taj doživljaj i taj događaj vodi sve druge doživljaje i čine čovjeka. Taj prvi događaj ostavlja u čovjeku duboko iskustvo i to iskustvo nosi u nova iskustva. To prvo iskustvo, temeljno i odlučujuće, postaje dinamizam koji pokrene lavinu novih iskustava. Ono jednostavno postane svakidašnje događanje. Ono preokre-

ne mlakog kršćanina u aktivnog vjernika. Između prijašnje mlake svagdašnjice i nove aktivne, leži fundamentalna opcija kao iskustvo Božje prisutnosti i osobnog susreta s Bogom.

Kao što izvanredan događaj mijenja svakidašnjicu, odnosno postaje nova svakidašnjica, tako i sitni svagdašnji događaji, susreti i doživljaji slažu u čovjeku nove dinamizme. Ti dinamizmi nastaju polako. Oni s jedne strane stvaraju navike koje onda postaju svojstvo osobe, neke zajednice, obitelji, sela, grada, kraja i naroda. Posvuda postoje osobite navike i običaji. Oni također stvaraju dojam dosade, odvratnosti prema istim poslovima. Svagdašnji događaji i poslovi zbog svog stalnog ponavljanja imaju pozitivan i negativan odraz u osobi. Pozitivno je u tome što svagdašnjim ponavljanjem mogu nastati vrijedne navike. No, mogu tako isto nastati i naslage negativnih doživljaja koje onda kao rana na duši upravljaju čovjekovim vladanjem. Čovjek postaje iskusan u pozitivnom i negativnom smislu. Ta su iskustva jača od školskog ili znanstvenog znanja. Iskustvo je onaj dio znanja koje najsnažnije uvjerava i na koje se ljudi zato najčešće tvrdokorno oslanjaju. Takvo iskustvo može postati pomoć evanđeoskoj poruci ako je pozitivno, a može biti snažna zapreka ako je negativno. Evanđelje naime govori o znanju i događajima koji su iznad ljudskog iskustva. Teško je uvjeriti čovjeka da ga Bog voli ako je stalno susretao nehaj ili mržnju ljudi. Očito je da će se tome negativnom iskustvu moći suprostaviti samo pozitivno iskustvo vjere. Tako svagdašnje iskustvo tjera vjernika da traži vjersko iskustvo, susret s Bogom u Duhu. Pred životnim iskustvom naime pada *razumska* riječ Evanđelja. No, *iskustvo evanđeoske* riječi nadvladava otpor negativnog životnog iskustva.

U povijesti Crkve razlikuje se običan vjernik od hijerarhijskog i redovničkog vjernika. Običan vjernik – laik – je „svagdašnji vjernik”. On vrši najniže vjerske dužnosti, ono najnužnije. On je uronio u svjetovno i jedva što sitnoga i običnoga, u najmanju ruku površnoga, vrši u vjerskom pogledu. On je običan vjernik, netko u masi, vjernik koji se ne ističe i stoga ne može biti drugima uzor. Nasuprot njemu stoji hijerarhijski službenik koji je sav u vjerskom porijentacije

slu, koji se ističe u vjeri, koji je „Božji čovjek” i stoga iskače iz okvira svijeta. On je iznimka u svijetu. On je nesvakidašnji. Jednako i redovnik. On je duhovan, sav odan vježbi u kreposnom životu, sav na raspolaganju Bogu, sav u molitvi i sabranosti u Bogu. Budući da je svijet oko redovnika drukčiji, svjetovan, udaljen od Boga, sav odan svjetovnim poslovima, redovnik izgleda izvanredan, osobit, drukčiji. On odskače od prosjeka vjernika, on je nesvakidašnji. Ne treba naglašavati kako je takvo dijeljenje vjernika od ostalih službenika Crkve nenormalno.

SVAGDAN U SVETOM PISMU I ŽIVOTU CRKVE

„Svagdašnjica” je u teologiji kovanica koja se u 18. stoljeću počela upotrebljavati u pobožnosti, a označavala je ono uobičajeno u obitelji, zvanju i sitnim svagdašnjim brigama. Manje je taj izraz značio „vjernost u malom”.

O toj svagdašnjici govore Stari i Novi zavjet. U Starom se zavjetu negdje opširno, a negdje usput govori o svagdašnjici.

Među opširnijim tekstovima poznata je „pohvala vrsnoj ženi” iz *Izreka*. „Ona pribavlja vunu i lan i vješto radi rukama marnim. Još za noći ona ustaje, hrani svoje ukućane i određuje posao sluškinjama svojim. Opazi li polje, kupi ga; plodom svojih ruku sadi vinograd. Noću joj se ne gasi svjetiljka. Rukama se maša preslice i prstima drži vreteno. Ne boji se snijega za svoje ukućane, jer sva joj čeljad ima po dvije haljine. Sama sebi šije pokrivače, odijeva se lanom i purpustom. Platno tka i prodaje ga, i pojase daje trgovcu” (Izr 31,10–24).

I na drugim se mjestima govori o svagdašnjim poslovima. „Svrši svoj posao vani i uredi svoje polje, potom i kuću svoju zidaj” (Izr 24,27). Ili s negativne strane: „Prolazio sam mimo polja nekog lijenčine, i mimo vinograda nekog luđaka, i gle, sve bijaše zaraslo u kopri-ve, i sve pokrio čkalj i kamena ograda porušena” (Izr 24,30–31). Ili opomene za svagdan: „Ne pomiči prastare međe koju su postavili oci tvoji i ne prođiri u polje siročadi. Ne trudi se stjecati bogatstvo. Ne uskraćuj djetetu opomene, jer, udariš li ga šibom, neće umrijeti. Slušaj svog oca i ne prezri majku kad ostari.

Boj se Jahve, sine moj, i kralja: i ne buni se ni protiv jednoga ni protiv drugoga” (Izr 22,23. 24B passim). „Mudrost je sazidala sebi kuću i otesala sedam stupova. Poklala je svoje klanice, pomiješala svoje vino i postavila svoj stol” (Izr 9,1–2).

Tu svagdašnjost izražava *Propovjednik* i riječima: „Kakva je korist čovjeku od svega truda njegova kojim se trudi pod suncem? Jedan naraštaj odlazi, drugi dolazi, a zemlja uvijek ostaje. Sunce izlazi, sunce zalazi i... vjetar puše na jug, i okreće se na sjever, kovitla sad ovamo sad onamo i vraća se u novom vrtlogu. Sve rijeke teku u more i more se prepunja; odakle teku rijeke, onamo se vraćaju da ponovo počnu svoj tok. Sve je mučno. Što je bilo, opet će biti, i što se činilo opet će se činiti, i nema ništa novo pod suncem” (Prop 1,3–9). Sve je svagdašnje, bez uzbuđenosti, ništa novo, ništa neobično. Tako misli Propovjednik.

„Omrznuh život, jer mi se čini mučnim sve što se zbiva pod suncem: sve je ispraznost i pusta tlapnja. Jer što on dobiva za sav svoj napor i trud koji je pod suncem podnio? Jer svi su njegovi dani zaista mukotrpnici, poslovi mu puni brige; čak ni noću ne miruje srce njegovo. Nema čovjeku druge sreće već jesti i piti i biti zadovoljan svojim poslom” (Prop 2,17.22–24).

U svagdan bismo mogli ubrojiti i ljubav, rađanje, brak, obitelj, dom. *Pjesma na pjesmama* nam optimističnije od *Propovjednika* govori o vrijednosti svagdane. Ljubav je zaručnika i zaručnice sakramentalan, znakovit, transparentan znak za ljubav Boga i Izraela ili Isusa Krista i Crkve.

Knjiga mudrosti pokazuje kako je svagdan po sebi indiferentan, „nepri stran”. On je uspješan, uzbuđen, vodi k punini života ako ga mudrost vodi. Inače je nesnosan. „Mudrost mi je pothvate k uspjehu vodila” (Mudr 11,1). Svagdašnja stvarnost u sebi „sadrži” svoj izvor, stvaranje Tvorca otkriva. Djela čovjekovih ruku otkrivaju čovjeka, a djela Božjih ruku Boga (usp. Mudr 13). Tu leži veličina svagdašnjice. Ona je dosadna i neuzbuđenja ako ju gledamo izvana, ako ne postaje transparentna, ako nismo sposobni zagledati se ispod vanjštine. Jer svagdan je oko nas nabreknuo Božjim prisustvom. Onaj tko se otvorenim srcem bavi svagdašnjim

poslovima, otkriva Boga i svagdan se pretvara u blagdan. Povjetarac koji pokrene zastore na prozoru, šum vode, prah na ulici, znojno čelo, žuljave ruke, oko djeteta, zvuk glasa drage osobe, krošnja drveća, kruh na stolu, svjetlo u sumraku – sve to postaje trenutak otkrića, znak za onoga, koji se iza njega skriva. Kao da Bog domahuje rukom, šapuće i doziva, miluje kosu i lice, razblažuje pogledom – tako nam se zapravo pokazuju događaji svakog dana. U ponavljanim gestama, poslovima i brigama upravo Bog zove na suradnju. Neizdržive brige snažan su zov Božji da mu dopustimo da nam pomogne. Neizbježna nevolja, bolest, gubitak najdražih Božji su vapaji čovjeku da ga nađe. Bog „veže ruke” čovjeku samo da bi čovjek bar tada zavapio Bogu i našao ga. „Po naravi su glupi svi ljudi koji ne upознаše Boga, oni koji iz vidljivih ljepota ne mogu spoznati onoga koji jest – nisu kadri prepoznati umjetnika po djelima njegovim” (Mudr 13,1).

Nigdje Bog nije tako bliz kao u svagdanu. Tu ga pipamo, tu ga tražimo, tu ga molimo, tu ga ljudi „psuju”, tu mrmljamo na njega, tu se oduševljavamo za njega, tu svakodnevno izgovaramo molitve, tu se rađamo – dolazimo od njega, tu umiremo – odlazimo k njemu. U svagdanu „pipamo” kako je sve besmisleno, kako nema ispod svega Netko. Bog je najsvagdaniji, iako skriven izvanjskim brigama i aktivnostima. Bog kao temelj svega, kao izvor naše aktivnosti, kao cilj i smisao našeg posla, kao more u koje uvire naša životna rijeka. Tko je jednom „fundamentalnom opcijom” otkrio susret s Bogom, taj ga nastavlja susretati u svakom trenu. Svagdan tako postaje uzbuđujuća avantura. Osloniti se na Boga u najsitnijim detaljima svakodnevice, najuzbuđujućiji je teren stalnih otkrića. Konačno u svagdanu čovjek otkriva sebe kao osobu izašlu iz ruke Božje. Čovjek se doživljava kao dar. Sve što jest i što čini, dano mu je. Sve što će biti, ovisi o Bogu. Stari je zavjet tako izvor novih spoznanja za svagdan. On otvara oči za ono što je inače teško zamjetljivo. Jer, „bitno se očima ne vidi” – veli St. Exuperij. Stari zavjet slavi malene, neuke, slabe – ali Bogu predane. Bog izbavlja potlačene, podiže skršene, pritiče u pomoć siroti i udovici. Tako je svagdan upravo kad je mučan trenutak

Božjeg dolaska. Bog stalno dolazi. „Pa da mi je i dolinom smrti proći, zla se ne bojim, jer ti si samnom” – govori psalmist (Ps 23)

No, pravu perspektivu i sakramentalnost svagdašnjeg pravo će vrednovati tek Novi zavjet. Dosta je to letimično pokazati.

Marija i Josip su svagdašnji ljudi, bez veličine i osobitosti, bez uzbudljivosti, a s mnogo neprospavanih noći, siromaštva i progona. Stolar i domaćica – to Evanđelje unosi u svijet kao veličinu svagdana i svakodnevnog iskustva. Oni nisu ni službenici hrama, ni proroci, ni osobito naobraženi. Sva je njihova veličina u tome da je Bog u njima (Marija) i s njima. Oni Boga slave (Magnificat), oni su s njime, oni vide njegova djela u običnim stvarima (Elizabeta rađa Ivana, Marija začinja, nosi i rađa Isusa, putuju i upisuju se u Betlehemu, u štali rađa Isusa uz životinje i svagdašnje ljude).

Isus je trideset godina „zakopan” u svagdašnja iskustva života. Naviještanje njegovo pokazuje kako je svaka njegova riječ i slika izvađena iz svagdašnjeg iskustva. On svagdašnjim usporedbama dočarava kraljevstvo Božje. On pokazuje kako je kraljevstvo Božje u običnoj svagdašnjici. Ono pripada djeci, ono je u sirotama, udovici iz Naima, u starici koja daje posljednji dinar u hramsku kasu, u Zakeju koji Isusa prima u svoj dom. Na svadbi u Kani Galilejskoj on čini prvo čudo i objavljuje se. Pričom o izgubljenom sinu opisuje milosrđe Božje u našim svagdašnjim lutanjima. Spušta se do Nikodema i dopušta njegovu slabost da se ne usudi javno razgovarati i simpatizirati Isusa. On prihvaća poziv Šimuna farizeja na ručak. S grešnicima, običnim ljudima i sumnjivim osobama jede i razgovara. Zalazi u kuće svojih prijatelja poput Marte, Marije i Lazara. Čak će čudo načiniti da bi omogućio Petrovoj punici da bi ih poslužila. Načinio je čudo da bi nahranio ljude u pustinji.

Isus naglašava baš svagdašnjicu kao bitan uvjet za dolazak k njemu. „I tko ne uzme *svaki dan* svoj križ i ne ide za mnom, ne može biti moj učenik (usp. Lk 14,27). Izdržati svaki dan spašava. „Tko ustraje do kraja, spasit će se.” Ili: „U svojoj ćete postojanosti spasiti duše svoje” (usp. Lk 21,19). Upravo se u svagdašnjici susreće Božja skrb za čovjeka. „Zašto

se tjeskobno brinete što ćete jesti, u što ćete se obući. Zna otac vaš da vam je sve to potrebno. Tražite najprije kraljevstvo Božje i pravdu njegovu, a sve ostalo će vam se nadodati (usp. Mt 6,31–34). U kraljevstvo Božje ulaze oni koji su vjerni maloj svagdašnjici. „Dobro, slugo vjerni, jer si bio vjeran u *malom*, uđi u veselje Gospodara svoga (usp. Mt 25,23). Prema tom odnosu u sitnim stvarima svakog dana ocjenjuje se sposobnost za Božje kraljevstvo. „Ako niste vjerni u malom, kako će vam se dati ono veliko?” (Usp. Lk 16,10). To je kraljevstvo kao žena koja izgubi drahmu te pomete kuću, sve isprevrta i pregleda samo da pronađe izgublenu drahmu. Ono je kao kvasac koji se svaki dan umjesi u novi kruh (usp. Lk 15,8–10; Mt 13,33). Ono je kao zasijano polje koje niče, raste i donosi obilan rod. Kao mreža koja se u more baca i izvuče mnoštvo riba. Kao trgovac koji traga za dragocjenim biserima. To kraljevstvo pripada malenima, djeci. Tko nije kao dijete, u njega ne može ući (usp. Mt 13,44–50; 18,2).

Isus sve usporedbe o Božjem kraljevstvu donosi iz života svagdašnjice. Ta svagdašnjost nosi transparentiju Božjeg kraljevstva. Ne samo da je ta svagdašnjost usporedba za Božje kraljevstvo nego je u toj svagdašnjici prisutno Božje kraljevstvo. U talentima koje je sluga gospodarev umnožio jest već to kraljevstvo i ono se uvećava istim sredstvima. U svagdašnjici je klica kraljevstva koje u njoj raste do stabla na kome se gnijezde ptice nebeske (usp. Mt 13,32). U tome je sakramentalnost svagdašnjice. Ono što označuje to i daje. U njoj je Bog prisutan i daje da se povećava i raste stvarnost kraljevstva Božjeg u njoj. Pšenica je Božji dar. Čovjek je, međutim, zasije u svoju njivu. Ona raste Božjom snagom. Dakle, u čovjekovu se poslu nalazi prisutna Božja briga, snaga i Božji posao. Svagdašnjica je kao školjka u kojoj se krije biser. U njoj je Bog stalno prisutan i otkriva se. Aktiviranjem sebe i svog djelovanja raste čovjekovo susretanje s Bogom i povjerenje u Boga. U svagdašnjici je Bog, tu je njegovo kraljevstvo. Može se mirno reći da ne postoji neki drugi put do Boga nego kroz svagdašnjicu. Ili, da nema ničega drugoga do svagdašnjice. Život je naprosto svagdašnjica i u njoj se odvija. Čovjek je stvoren kao biće od tijela i duha. Zato postoje tjelesne

i duhovne potrebe u njemu. Jedne i druge poslove, duhovne i tjelesne, usadio je Bog u čovjeka. Radeći sve to, čovjek sluša Boga. Vjera je poslušnost Bogu. Nevjera i lutanje je kad se želi svojim putem, umjesto Božjim. Bijeg od poslova i briga za svijet i dušu jest bijeg od Boga i njegova plana za svijet. Prema tome, svaki prezir svagdašnjice prezir je Božjeg plana. Novi svijet nastaje tamo gdje se objeručke prihvaća svagdašnjica.

Apostoli su, kao i Isus, ljudi svagdašnjice. Oni su iz svih tadašnjih zvanja – ribari, carinici, obiteljski ljudi. Njihove su brige i u zvanju apostolskom bile svagdašnje. Svaki dan salijetanja oko naviještanja, rješavanje sporova u prvoj zajednici, razgovori s ljudima, putovanja, ugošćavanje vjernika. Sv. Pavao bavi se zanatlijskim poslom. Apostoli određuju sedmoricu đakona da služe *oko stola* i brinu se oko raspodjele darova siromašnima. Sv. Pavao je skupljao i nosio u Jeruzalem pomoć u godinama gladi. U svojim poslanicama apostoli opominju na vjernost svagdašnjim poslovima. Tko ne radi, ne treba ni jesti (usp. 2 Sol 3,10). Neka rade i s mirom jedu svoj kruh (usp. 2 Sol 3,12). Neka se mlađe udovice ponovno udaju i rađaju djecu. Valjanost kandidata za crkvenog starješinu ocjenjuje se po njegovu vođenju obitelji i odgoju djece (usp. 1 Tim 5,14; 1 Tim 3,2–6). Onaj tko se ne brine za ukućane, gori je od nevjernika (usp. 1 Tim 5,8). Oni koji su se krstili, trebaju ostati u zvanju koje su vršili prije krštenja (usp. 1 Kor 7,20). Žene neka se ne rese pletenicama, šminkom i skupocjenim odijelima, nego pobožnošću, jednostavnošću i skromnošću (usp. 1 Tim 2,9–10).

Iz svega je jasno da je svagdašnjica privilegirano mjesto rasta u vjeri. Kad ta svagdašnjica ne funkcionira, pada i vjera. Vršenje svagdašnjih dužnosti znak je praktične pravovjernosti. Ne samo to. U tim svagdašnjim iskustvima susreće se sam Bog. Mnogi su ugošćujući svete ugostitli anđele – veli Poslanica Hebrejima (sup. Heb 13,2). „Štoga ste učinili jednom od moje najmanje braće, meni ste učinili” – veli Isus (usp. Mt 25,40). Tko pruži samo čašu hladne vode jednome od njih, neće mu propasti plaća (usp. Mk 9,41). Bog se krije u toj svagdašnjici i on se u njoj otkriva. Svagdaš-

njica je otajstvo kršćanskog života. Tu se Bog susreće. Tu on ispunja čovjeka. Preko tih svagdašnjih poslova Bog se i drugima otkriva. Svagdašnjica je dakle i mjesto svjedočenja. Drugi po vladanju u svagdanu otkrivaju među kršćanima prisutnog Boga Otkupitelja. Po tome da li kršćani prihvaćaju ili ne prihvaćaju svagdašnjicu, Božje se ime slavi ili kudi među poganima (usp. 1 Kor 10,31–32). Ne samo da se u svagdanu kršćani spašavaju, nego u njemu i nose spas. Ne samo da rastu u vjeri, nego rastu i u evangelizacijskoj sposobnosti.

Čini se da je u prvoj Crkvi prevagnulo nad svagdašnjim iskustvom iščekivanje Gospodinova dolaska. No, sv. Pavao je ukazivao na takav krivi stav. Potrebno je radeći i živeći u svagdanu ne samo očekivati nego i pripremati dolazak Gospodnji. Mučenici prošlih vjekova nisu bili ljudi izvan svagdašnjice, nego upravo u njoj. Monaštvo kao da je potamnilo pogled na tu svagdašnjicu. Međutim, od 4. st. dogodio se jedan dugi rascjep u Crkvi, zbog kojega je onda monaštvo moralo postati normalni slijed življenja izvorne vjere. Nakon dobivanja slobode 313. g. za vrijeme cara Konstantina, Crkva je postala državna religija. Hijerarhijski su službenici postali službenici države. Ostali su vjernici ostali obični podanici carstva. Umjesto bratskih odnosa između laika i klera, nastupa rascjep. Do toga je vremena Crkva bila jedinstvena, bratska, sastavljena od laika i klera. Nasuprot nje kao cjeline stajali su pogani. Sada kad je Crkva državna religija, svi „moraju” postati kršćani te nestaje razlika između kršćana i pogana. No, zato nastaje mlako vjerničko kršćanstvo, utemeljeno ne na obraćenju kao uvjetu krštenja, nego na kratkoj pouci i krštenju. Umjesto življenog nastaje formalno kršćanstvo. U takvom kršćanstvu izdvaja se kler kao sveta služba i kao potpuno pripadanje Crkvi. Kler je svet, laik je svjetovan. Na mjesto razlike kršćani – pogani, stupa razlika kler – laik. U takvom se stanju stvari među laicima javlja potreba za življenim kršćanstvom, a to je moguće samo da se iziđe iz formalnog laikova života i ode u pustinju. Tako dolazi do bijega od svagdašnjice u neki drukčiji, odvojen život. No, to nastaje ne zbog toga što se u svagdašnjici ne bi mogla živjeti svetačka vjera, nego stoga što se ona prestala živjeti. Nije

krivnja u svagdanu, nego u formalističkoj vjeri. Tako nastaju vremena u kojima se ne živi obično, nego neobično i izvanredno. Umjesto da se djevičanstvo i siromaštvo živi u svagdašnjoj poslušnosti Bogu usred svakidašnjeg iskustva, ono se odvaja od života izvan zidova samostana. Evandjelje doživljava sablazan i kao da postaje nesposobno izdržati svagdan. Ono postaje ispražnjeno, obesnaženo, gurnuto iz središta života u zakutke zemlje. Zemlja i svijet ostaju prepušteni sebi samima. A onda će i Crkva morati posegnuti za državnom moći da bi držala svijet u pokornosti. Pape će postajati carevi, a carevi branitelji Crkve. To će pak dovesti do teških padova i do rascjepa istočnog i zapadnog dijela Crkve. Dok je bilo u svagdašnjoj, Evandjelje je mijenjalo svijet. Kad se povuklo iz nje, svijet je ostao bez otkupiteljske snage Evandjelja. Tako je Evandjelje postalo nešto izvan života, nešto periferno, umjesto za sve, nešto izvanredno, umjesto redovnog.

Utjecaj Plotinove filozofije unio je u vjersko življenje Evandjelja prenaplašen element kontemplativnog. Praksa je samo nužni prolaz do teorije – kontemplacije. Vječni je život u gledanju Boga. Tako se zaboravilo da je Isus naglasio: „Moj Otac radi i ja radim sve do sada” (usp. Iv 9,4; Iv 5,17). U srednjem vijeku tek će prosjački redovi unijeti u pastoral više svakodnevice i time unijeti neke korekture osobito zbog većeg uključivanja laika u pastoral. Mistici su naglašavali da se Boga uvijek i u svemu može naći. Erazmo Roterdamski naglašava u polemici s monaštvom da u svakodnevici i u zvanju treba izdržati duhovni boj i naći Krista (usp. A. Auer, *Die vollkommene Frömmigkeit des Christen nach dem Enchir. mil. Christ. des Erasmus von Rotterdam*, 1954). Te su misli postale opće u Crkvi preko Ignacija Loyolskog, Franje Saleškog i sv. Vinka Paulskog. Ignacije naglašava da se Boga treba tražiti u svim stvarima. Raditi treba tako kao da ću vječno na zemlji živjeti, a moliti kao da ću danas umrijeti. Franjo Saleški u svojim pismima i posebno u djelu *Filotea* govori o posvećivanju kroz svakodnevicu. Sv. Vinko se sav zaoкупio svijetom i brigom za čovjeka i u tome postao velikan Francuske i svetac Crkve. Od pape Leona XIII. pape sve više govore o krš-

orijentacije

ćanskom poimanju svakodnevne stvarnosti osobito raznim kanonizacijama svetaca. Prodor u mentalitet svijeta i Crkve malih osoba, „nepoznatog vojnika”, „neznanog junaka”, običnog čovjeka učinio je svoj utjecaj i na laički pokret i laičku duhovnost. Pravi se prodor u svagdašnjicu revolucionarno odigrao tek na II. vaticanskom koncilu, posebno u Konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*. Dok je prije Koncila u duhovnosti naglašavana „fuga mundi” (bijeg od svijeta), sada se to okreće u „bijeg u svijet”. Mnoštvo svećenika i redovnika izišlo je iz samostana i kleričkih redova i otišlo u svijet. No, to je bio bijeg i pred novim zahvatom u vjeri. Da bi se, naime, moglo poći u svijet i tamo živjeti Evandjelje i nositi spas, potrebno je najprije pobjeći u Evandjelje, obratiti se Isusu Kristu i opredijeljen u molitvi za njega nositi svijet i u njega unositi spas. To se baš u suvremenoj Crkvi i događa preko laičkih pokreta i laičke duhovnosti. Svakodnevica opet dolazi u onu cijenu koju je imala u počecima Crkve.

SVAKODNEVNO ISKUSTVO I RAST U VJERI

Vjera je osnovno svojstvo čovjeka. Čovjek je naime tijelom vezan uz vrijeme i prostor, ali je duhom slobodan. Dok je tijelom „ovdje”, duhom je „svugdje”. Vjera je čovjekovo uvjerenje da može biti tamo gdje sada nije i da može biti ono što sada nije. Čovjek neizmjerljivo nadilazi samoga sebe. On je biće u perspektivi. On je ono što još nije, a može biti.

S druge strane vjera je preduvjet svagdašnjeg života. Nemamo li povjerenja jedni u druge, tad je nemoguć zajednički život. Moram vjerovati da me roditelji i prijatelji vole, da mi se u restoranu nudi zdravo a ne otrovano jelo, da me, dok spavam, nitko neće oplijeniti ili napasti; moram vjerovati da me neće pregaziti auto na cesti, da neće potonuti moj brod, da neće pasti avion kojim letim. Povjerenja imam u podatke koji mi se daju u školi. Povjerenje u bračnog druga, u susjede, u profesore, u vjeroučitelje i konačno – u Boga. Povjerenje u Boga iskonsko je povjerenje i temeljno omogućenje psihe da funkcionira i života da se razvija.

Vjera je dakle nešto iz temelja svakodnevno. Ona je svuda prisutna, bez nje se ne možemo nikuda pomaknuti, nikuda poći. Budućnost postoji samo u vjeri. Rast je čovjeka samo u vjeri prisutan. Vjera ide ispred nas i omogućuje razvoj, rast, budućnost, spas. Tko vjeruje u nešto, taj to i ostvaruje. U što se ne vjeruje, to se ne može ni ostvariti. Vjera i svakodnevno iskustvo idu nerazdvojno zajedno. Onaj tko vjeruje u svoj razvoj, on se i razvija. Taj pak razvoj potvrđuje i dalje potiče vjeru. Što je više svakodnevnog iskustva da se ostvarilo ono u što se vjerovalo, to je veća vjera u nova ostvarenja. Vjera je poziv na ostvarenje nečega što nije postojalo. To je stvaralaštvo, stavljanje u postojanje nečega što nije bilo. Ili, ono što je u duhu, to ulazi i u materijalnu stvarnost.

Ako je već svakodnevna čovjekova vjera stvaralački čin, onda je vjera u Boga neizrecivo, beskrajno velik stvaralački akt. Ako je vjera svakodnevno ostvarivanje nečega uz Božju asistenciju, onda takva vjera raste kroz nova i nova iskustva prema sve većim mogućnostima. Ona je sve veće približavanje Bogu i sve veće otvaranje njegovu djelovanju.

U Starom je zavjetu vjera življeni odnos s Bogom, cjelovito vezanje čovjeka uz Boga koji daje život svima i svakom pojedincu i koji zahtijeva poslušnost. Vjera tu znači: osjećati se sigurnim uz Boga. To je reći Bogu „Amen”, podvrgnuti se sveznajućem, svemogućem, neizrecivom Bogu u strahu i povjerenju. Vjera je veće povjerenje u Boga nego u svoja osjetila i razum. Povjerenje u Boga, dati se voditi od Boga.

U Novom zavjetu Isus daje vjeri cjelovit odnos prema Bogu i to u punini. To je priznanje Bogu, podvrgavanje njegovu znanju i vodstvu, povjerenje i pouzdanje u njega. Isus je Sin Božji i objavitelj Boga koji u punini spašava, pomaže, opredjeljuje se za čovjeka i uvodi čovjeka u svoju slavu. Prvi su kršćani oni „koji vjeruju u Isusa Krista”. Vjera ili povjerenje je ucjepljenje u Krista kao što se kalamljenjem ucjepljuje loza u trs. Vjera je zato temelj i uvjet spasa. Po vjeri Krist stanuje u srcu vjernika (usp. Ef 3,17). Tko vjeruje da je Isus Mesija, ima život (usp. 1 Iv 4,15; 1 Iv 5,5). Onome koji vjeruje, sve je moguće (usp. Mk 9,23). Po mjeri vjere događa se u kršćanima kraljevstvo Božje

(usp. Rim 12,3). Bog je poslao svoga Sina da tko god u njega vjeruje, ne pogine, nego ima život vječni (usp. Iv 3,16).

U teologiji vjera ima tri aspekta: „vjerovati Boga”, „vjerovati Bogu” i „vjerovati u Boga”.

„Vjerovati Boga” znači vjerovati u njegovu opstojnost. Ta vjera još ne obvezuje.

„Vjerovati Bogu” znači vjerovati u njegova obećanja, u njegove riječi, držati za istinu sve što je objavio. To je još uvijek intelektualni aspekt vjere, on se tiče sadržaja, a još ne osobe.

Treći aspekt: „vjerovati u Boga” znači osloniti svoj život na Boga. Imati osobno povjerenje u Boga. To je povjerljiva vjera kojom se čovjek baca u ruke Božje. To je životno opredjeljenje za Boga, vjera koja mijenja čovjeka. Po toj vjeri čovjek može sve (usp. Mk 9,23).

Vjera je istodobno milost i čovjekov napor. Ona je međusobni odnos Boga i čovjeka. Zato u nju ulaze ljudski i božanski elementi. Bog mora osposobiti čovjeka da bi mogao vjerovati u njega koji je neizreciv misterij i neistraživ ponor bitka. Milost uzdiže čovjeka do toga. Milost također čisti čovjeka od grijeha koji je zapravo otpad od povjerenja u Boga.

Vjera je susretanje Boga i čovjeka. Kao i svako susretanje, tako i ovo ima svoj rast ili svoje padove. To je drama u kojoj se odvija spašavanje čovjeka i njegovo drugovanje s Bogom. Kao u svakom prijateljstvu, tako i ovdje često sastajanje utvrđuje povjerenje i s druge strane rijetko sastajanje hladi odnose. Što je više molitve, razgovora s Bogom, to je više iskustva živoga Boga, pa time raste i vjera. Kako se moli, tako se i vjeruje. Molitva je prostor kroz koji ulazi milost i raste vjera u čovjeku. Svagdašnje molitveno iskustvo donosi svagdašnji rast u vjeri. No, važno je da molitva ne bude ponavljanje standardnih molitvenih obrazaca, nego stvarno, osobno otvaranje u sve većoj spontanosti. Molitva je razgovor, susret dviju živih osoba i zato samo hladno izgovaranje određenih formula ne može oživjeti, nego će često zalediti odnose Boga i čovjeka. Što je molitva osobnija, to se više razvija i raste. A molitvena iskustva sastajanja s Bogom donose sve veće povjerenje u Boga.

Susretanje s Bogom događa se i u riječi. Da bi molitva bila razgovor, potrebno je čuti Bož-

ju riječ. Bog najjasnije govori po Svetom pismu. Svagdanje čitanje Svetog pisma neizostavno je za rast u vjeri. Barem jedno poglavlje iz Novog zavjeta treba pročitati svaki dan i to redom, kako bi se pročitalo cjelovito Sveto pismo. Na taj način, iz cjeline, postaju razumljiviji pojedini izričaji Svetog pisma. Nužno je tu pisanu Božju riječ čitati živim zanimanjem u slušanju osobe koja u njoj govori. Jer, u svojoj je riječi sam Bog prisutan. Božja je riječ sam Isus Krist (usp. Iv 1,1). Osim u pisanoj Riječi, govori Bog i po predanoj, naviještenoj, propovijedanoj riječi u Crkvi. On govori i po znakovima vremena, po događajima oko nas, u nama i u cijelom svijetu. Njegov se govor čuje i u savjesti, kao i u nadahnućima u molitvi i životu. Što je netko otvoreniji tim Božjim govorima, to je veća njegova vjera. Važno je stoga Božju riječ zamijetiti, čitati, slušati, čuti i poslušati, o njoj razmišljati i kroz meditaciju i molitvu iz razuma je spustiti u srce i tako pretvoriti u život. Bog može govoriti i preko prirode i svega stvorenja. On uvijek govori.

Moliti i slušati Božju riječ jesu dva koraka bez kojih nema rasta u vjeri. Oni su „conditio sine qua non” duhovnog napretka. Jer molitva nas povezuje izravno s Bogom i kroz nju ulazi Božji svijet u naš svijet. Bez molitve je nemoguće razumjeti Božju riječ. Jer Božja je riječ pisana Božjim Duhom i u tom je se Duhu može shvatiti. A Duha Božjega primamo po molitvi, po otvorenosti Bogu. No, bez Božje riječi ne znamo kako treba moliti i kome se obraćamo u njoj. Vjera je klica koja je izrasla iz sjemenke bačene u krštenju u srce čovjeka. Klica može rasti ako ima kiše i sunca. Isus, Božja Riječ, jest „sunce pravde”, „svjetlo svijeta”. Duh Sveti je „rosa nebeska”, „živa voda”. Dakle, Isusa i Duha Svetoga treba čovjek za rast u vjeri. Dakle, čitati riječ i moliti za Duha. Molitva i čitanje Svetog pisma nužni su za rast u vjeri.

Važno je to činiti baš svaki dan. Zanemari li se, tad zakržlja klica vjere. Molitva i slušanje Božje riječi mogu se shvatiti u širem i užem smislu. U širem tako da se čovjek katkad u danu sjeti moliti i razmisliti o nekoj Božjoj riječi ili općenito o životu. U užem smislu, da si čovjek odabere posebno vrijeme u danu posvećeno samo molitvi i čitanju Svetog pisma. Za

rast u vjeri nužno je ovo drugo, a to znači pola sata u danu posvetiti izričito i samo Bogu u molitvi i slušanju riječi. Ako se to čini usput, tad to podržava vjeru (a jedva i to) ali ne može pružiti i rast vjeri. Nužno je stoga kao što ne jedemo i ne spavamo usput, tako i moliti i čitati Sveto pismo kao najvažniji posao dana. Tada se događa čudesan rast u vjeri.

ZAKLJUČAK

Rast je vjere rast kraljevstva Božjega u čovjeku i u svijetu. Kraljevstvo je Božje novi svijet, svijet pravde, povjerenja, ljubavi. To je svijet koji je vođen Božjom očinskom rukom, svijet bez patnje i mržnje, bez ratova i smrti. Svijet mira i stvaralaštva, praštanja i sućuti. Taj svijet po vjeri ulazi u naš svijet, na našu zemlju. Po vjeri se Bog nastanjuje u nama i ruši sve zamke Zloga i čini „novo nebo i novu zemlju”. Vjera je stoga najvažnije djelo na zemlji. Zbog nevjere je došlo zlo. Odvezali smo se od Boga. Po vjeri se ponovno povezujemo sa svojim izvorom, s iskonom, s Bogom. Zemlja i svijet tako ponovno postaju izvorni.

Vjera je odnos osoba i zato ima svoj rast. Čovjek se nalazi u prostoru i vremenu. Vrijeme ima svoj tok, proces događaja. Uklopljen u nje, čovjek se u svojoj vjeri razvija, ulazi u proces rasta. Svakodnevica je hod vremena u neprekidnom slijedu. U tom procesu nema nevažnih trenutaka. Rast se ne može prekidati. Stoga je svakodnevno iskustvo bitno za rast vjere. Svakodnevno naime življenje vremensko-prostornog procesa u povezanosti s Bogom vodi konačno u „novo nebo i novu zemlju”. Mnogostruka je svakodnevica ambijent i materijal u kojem se i od kojega se gradi Božje kraljevstvo po vjeri. Bitno je da smo u njoj povezani s Bogom, a ne otkinuti od njega. Obraćanje je stoga svaki dan prvi čin vjernika, dok molitva i Božja riječ djeluju kao kvasac u svim ostalim poslovima i trenucima svakodnevica. Velike obnove u vjeri mogu biti poticaji za rast vjere, ali sam rast vjere odvija se samo u svakodnevnom hodu.